

О. В. Григоращенко

аспірант

Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0006-8934-5401

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ЩОДО ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СПРЯМОВАНОЇ НА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

В умовах динамічного реформування кримінального процесуального законодавства України, в тому числі напрацювання практики застосування Кримінального процесуального кодексу України, вкрай важливим є необхідність вивчення досвіду інших країн та міжнародних стандартів. Це дозволить максимально оптимізувати національне законодавство на шляху боротьби зі злочинністю та дотримання прав і свобод громадян.

На даний момент ринкова економіка України перебуває в стані поступового розвитку і динаміки, і саме іноземний досвід дозволить нам прийти до більш ефективного регулювання питань, пов'язаних з ухиленням від сплати платежів до бюджетів України.

Ухилення від сплати платежів до бюджетів - поширене явище в сучасному світі, тому в зв'язку з поширенням зазначених діянь виникає необхідність протидіяти їм.

Несплата податків може спричинити серйозні фінансові втрати для держави та порушити принципи справедливості в оподаткуванні.

Розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків, є важливою складовою боротьби з економічними злочинами та забезпеченням фінансової стабільності держави. Знання та застосування міжнародного досвіду можуть допомогти країнам удосконалити свої методи розслідувань, виявлення порушників та покарання винних.

Розслідування податкових злочинів у США є прикладом комплексного підходу, що включає спеціалізовані органи, технології, міжнародну співпрацю та публічну освіту. Ці практики можуть бути корисними для інших країн у вдосконаленні своєї системи боротьби з несплатою податків і податковими злочинами.

У розвинутих країнах (США, Канада, Велика Британія) фінансові розслідування становлять окрему сферу знань і практики з використання економічних знань стосовно протидії злочинності, що має фінансову складову.

Кожна країна може пристосувати загальні принципи до своїх конкретних потреб та правових рамок. Важливо розуміти, що боротьба з такими злочинами потребує співпраці між країнами та постійного вдосконалення стратегій і методів.

Ключові слова: міжнародний досвід, фінансові розслідування, США, Агентство національної безпеки, ухилення від сплати податків, фінансова інформація, аналіз, організована злочинність.

Наша країна переживає часи жахливої війни. Однак не зважаючи на це в країні продовжуються життєво необхідні реформи. В умовах динамічного реформування кримінального процесуального законодавства України, а також напрацювання практики застосування Кримінального процесуального кодексу України, надзвичайно важливим є вивчення досвіду інших країн та міжнародних стандартів. Це дасть можливість максимально оптимізувати національне законодавство на

шляху боротьби зі злочинністю та дотримання прав і свобод громадян.

Кримінальний процес кожної країни є доволі складною системою. Вказані системи складаються з значної кількості різноманітних «механізмів» і «деталей». Саме тому, якщо розглянути процесуальний порядок розслідування та подальшого розгляду у кримінальних справах у певній державі в певний період її історії, то він буде за більшістю компонентів не тільки істотно відрізнятися від аналогічного провадження, що

має місце в інших державах, але й найчастіше виявиться відмінними у порівнянні з тими процесуальними порядками, які існували в тій же державі на різних історичних етапах її розвитку. В результаті виникає досить вражаюче різноманіття кримінальних процесуальних систем, що спостерігається, якщо говорити умовно, «по вертикалі» (в часі) і «по горизонталі» (в просторі) [3, с.40]. Таким чином, регламентація кримінального судочинства, в кожній державі має свої особливості в залежності від етапу розвитку.

Як зазначає Старинець Є.А. на даний момент ринкова економіка України перебуває в стані поступового розвитку і динаміки, і саме іноземний досвід дозволить нам прийти до більш ефективного регулювання питань, пов'язаних з ухиленням від сплати платежів до бюджетів України.

Ухилення від сплати платежів до бюджетів - поширене явище в сучасному світі, тому в зв'язку з поширенням зазначених діянь виникає необхідність протидіяти їм. Важливе місце в системі такої протидії займають різні види юридичної відповідальності - податкова, адміністративна і кримінальна. З урахуванням досвіду зарубіжних держав різних правових систем, багато з питань регулювання кримінальної відповідальності припадають на так зване «бланкетне кримінальне право», що визнається будь-якою галуззю права. Більшість інститутів кримінальної відповідальності у сфері податків і зборів орієнтовані саме на фінансове право [5, с.74].

Дослідженню проблематики документування та розслідування кримінальних правопорушень щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків були присвячені роботи вітчизняних науковців, як за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року В. А. Айдемським, Р. С. Довбаш, О. С. Задорожнім, В. В. Лисенком, Г. О. Лісовим, Є. М. Найдьоном, В. А. Некрасовим, В. П. Поїздом, Г. П. Цимбал, П. В. Цимбалом, В. В. Топчієм, Г. Л. Чигриною, так і після реформи 2012 року Г. Г. Філоненко, Н. В. Гоч, О. А. Марущаком, О. В. Воробей, О. В. В'язовченком та іншими.

Розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків, є важливою складовою боротьби з економічними злочинами та забезпеченням фінансової стабільності держави. Знання та застосування міжнародного досвіду можуть допомогти країнам удосконалити свої методи розслідувань, виявлення порушників та покарання винних.

Як зазначив відомий англійський фахівець з боротьби з відмивання грошей Дж. Робінсон, економічний стимул є головною рушійною силою здійснення значної кількості злочинів. Уміючи працювати з фінансовими слідами злочину, правоохоронні органи отримують додаткові інструменти в боротьбі зі злочинністю. Цей постулат використовують під час формування системи правоохоронних органів розвинених країн [6, с.97].

Досвід США щодо розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків, може служити прикладом для інших країн у впровадженні ефективних стратегій боротьби з цим явищем.

У США діяльність правоохоронних органів максимально наближена до фінансової сфери. Так, Міністерство фінансів США (Department of the Treasury), крім типових для фінансових відомств завдань, наділене функціями щодо боротьби з фінансовими злочинами та фінансуванням тероризму.

Серед усіх органів, які в США залучені до фінансових розслідувань, особливу увагу привертає Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN). Сьогодні FinCEN є інформаційно-аналітичним центром, який збирає, обробляє, аналізує та класифікує фінансову інформацію, а потім передає її компетентним органам. FinCEN має розгалужені джерела інформації, що дає змогу ефективно аналізувати значний масив інформації. Зокрема, Управління має доступ до інформації Агентства національної безпеки (АНБ), що має важливе значення для продуктивних фінансових розслідувань, адже АНБ може перехоплювати інформацію, що передається цифровими засобами в США та за їх межами. У 1992 році FinCEN уклало угоду з Tracfin – Комітетом з обробки розвідувальної інформації та боротьби з нелегальними мережами фінансових установ, створеним при Міністерстві фінансів Франції. Потім FinCEN підписало угоду з Національним управлінням кримінальної інформації Великої Британії (National Criminal Intelligence Network, NCIN), австралійською організацією AUSTRAC та іншими аналогічними структурами розвинених країн.

З 1991 року в FinCEN діє комп'ютерна база даних про підозрілі рахунки (Suspect Account Records, SAR/FinCEN). Крім того, FinCEN має доступ до іншої електронної бази даних митної служби Міністерства США (Treasury Enforcement Communications System, TECS II), яка дає повну картину про фінансове становище осіб.

За оцінкою іноземних експертів, FinCEN – це найбільша з усіх існуючих баз даних, здатна за короткий строк обробити й проаналізувати значні обсяги інформації, що є надзвичайно важливим для фінансових розслідувань.

У Великій Британії та Італії також створено спеціалізовані правоохоронні органи з протидії сучасної організованої злочинності. В Італії повноваження з проведення розслідувань фінансових злочинів, включаючи податкові злочини, передані Фінансовій гвардії (Guardia di Finanza), яка може проводити такі розслідування як незалежно, так і під керівництвом генерального прокурора. Фінансова гвардія також може проводити цивільно-податкові розслідування та перевірки в межах своїх адміністративних повноважень.

У Великій Британії в результаті реформи правоохоронних органів у квітні 2006 року було сформовано спеціалізований правоохоронний орган з функціями контролю за фінансовими установами – Службу з протидії організованій злочинності (Serious Organised Crime Agency, SOCA). У структурі SOCA наявні підрозділи фінансової розвідки (Financial Intelligence Unit, FIU), що відповідають за збір з фінансових установ звітів щодо сумнівних операцій, аналіз цих даних та їх надання оперативним підрозділам. Як зазначено на сайті SOCA.

У розвинених країнах набула популярності практика використання фінансових розслідувань у межах діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема, послуга «фінансове розслідування» є досить затребуваною у сфері консалтингу. У багатьох консалтингових та аудиторських компаніях створено спеціалізовані підрозділи, так звані групи форензік (forensic), що займаються фінансовими розслідуваннями за напрямками: судовий облік (forensic accounting); аудит шахрайства (fraud audit) та ризик-менеджмент у сфері шахрайства (fraud risk management); пошук і повернення активів (asset tracking and recovery); виявлення та запобігання легалізації злочинних доходів (money laundering detection and prevention).

На практиці найбільше уваги приділяють фінансовим розслідуванням шахрайства. Аудит шахрайства в розвинених країнах сьогодні є самостійною сферою ринку консультаційних послуг, що спрямовується на проведення досліджень, які передбачають виявлення та фіксацію фактів корпоративного шахрайства, а також запобігання йому.

Загальноновизнаної методики щодо виявлення, фіксації та запобігання цьому типу про-

типравних дій нині не існує, хоча в розвинених країнах він має тривалу історію розвитку та ґрунтовну науково-методичну базу.

Існує також Міжнародна асоціація сертифікованих спеціалістів із виявлення, розслідування та запобігання корпоративному шахрайству (Association of Certified Fraud Examiners, ACFE). Ця асоціація є провідною організацією у світі, що регламентує та спрямовує означений вид діяльності. Організаційно ACFE є глобальною професійною спільнотою, що налічує понад 40 тис. членів у 125 країнах світу, об'єднаних у 103 національні філії та представництва. Ця організація має на меті зменшення сфери впливу й розвитку корпоративного шахрайства та іншої економічної злочинності, а також допомога у виявленні та попередженні зазначених протиправних дій [6, с.154].

У розвинених країнах спеціалісти груп форензік або фінансових розслідувань досить активно долучаються до допомоги правоохоронним органам під час дослідження та розслідування найбільш витончених фінансових схем, що використовувалися у вчиненні окремих злочинів. Безпосередньо фахівці цих груп, як правило, є колишніми працівниками правоохоронних органів [4].

Без активної участі в процесі протидії відмиванню грошей правоохоронних установ держав, де вчинено первинний злочин, встановити, заморозити й конфіскувати злочинні активи буде проблематично [1, с.250].

Взаємодія з компетентними органами іноземних держав з питань надання правової допомоги в кримінальних провадженнях, у тому числі пов'язаних з поверненням викрадених активів, здійснюється на підставі багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів України або на основі принципу взаємності.

У разі, коли можливим є застосування Конвенції ООН проти корупції (UNCAC), запитувана країна зобов'язана повернути конфісковане майно запитуючій країні у випадках привласнення державних коштів або відмивання таких коштів або коли країна, яка запрошує, обґрунтовано доводить своє право власності на таке майно, яке існувало раніше.

У ст. 13 Конвенції про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 року (Страсбург) передбачено, що сторона, яка отримала клопотання про конфіскацію засобів або доходів, розташованих на її території, забезпечує виконання постанови, ухваленої

судом сторони, яка запитує про конфіскацію таких засобів чи доходів, або передає це клопотання своїм компетентним органам з метою отримання постанови про конфіскацію та в разі одержання такої постанови виконує її [2].

З метою управління арештованим майном у деяких іноземних державах створено спеціалізовані органи, схожі на українське агентство, наприклад, англійський SOCA, чеський UOKFK, французький AGRASC та ін. Іноді цим займаються підрозділи в межах звичайних органів (US Marshals Service в межах Department of Justice) [6, с.154].

Підводячи підсумки вищезазначеного, хочемо акцентувати увагу на наступному. Розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків, є складним завданням для багатьох країн. Несплата податків може спричинити серйозні фінансові втрати для держави та порушити принципи справедливості в оподаткуванні. За для подолання негативних явищ в рамках міжнародного досвіду, під час розслідування злочинів, щодо протиправної діяльності, спрямованої на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) варто відзначити:

– Створення спеціалізованих підрозділів: Багато країн створюють спеціальні органи, такі як Національні податкові служби або спеціальні податкові поліції, які спеціалізуються на розслідуванні податкових злочинів.

– Країни активно впроваджують автоматичний обмін податкової інформації (Automatic Exchange of Information - AEOI), що дозволяє автоматично обмінюватися фінансовою інформацією між учасниками, яка стосується громадян і резидентів країн-партнерів. Міжнародний обмін інформацією: Для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків, держави часто співпрацюють між собою і обмінюються інформацією щодо податкових зобов'язань і фінансових даних підприємств і осіб.

– Законодавство та стандарти: Країни працюють над вдосконаленням свого законодавства з питань податків і боротьби з ухиленням від сплати податків. Вони також приєднуються до міжнародних стандартів, таких як Спільна звітність стандарту (Common Reporting Standard - CRS), розробленого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), для спільної обміну інформацією.

– Амністія для декларування: Деякі країни впроваджують програми амністії, які надають можливість особам декларувати недеklarований дохід без кримінальних наслідків. Це допо-

магає залучити до оподаткування раніше недеklarовані активи.

– Застосування технологій: Розслідування злочинів, пов'язаних з несплатою податків, стають все більш технологічно орієнтованими. Використання технологій на ряду з штучний інтелект допомагає аналізувати великі обсяги даних, виявляти закономірності та знаходити ознаки податкових шахрайств.

– Офшорні зони: Розслідування несплати податків часто включають виявлення користувачів офшорних зон та нелегальних фінансових схем, спрямованих на уникнення оподаткування.

– Просвіта та освіта: Освіченість громадськості та бізнес-спільноти щодо важливості платежів податків є критично важливою. Просвітницькі кампанії можуть допомогти усвідомити громадянам наслідки несплати податків і відзначити ефективність їхньої сплати.

– Штрафи та невідворотність відповідальності: Ефективні штрафи та невідворотність відповідальності за ухилення від сплати податків можуть виконувати превентивну роль та посилювати сильний сигнал, щодо неприйнятності таких дій.

Зважаючи на міжнародний контекст, країни можуть взаємодіяти через міжнародні організації, такі як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейський союз (ЄС) та інші, для обміну найкращими практиками та розробки спільних стратегій боротьби з несплатою податків.

Ці аспекти представляють лише загальний огляд міжнародного досвіду у розслідуванні злочинів, пов'язаних з несплатою податків. Кожна країна може пристосувати ці принципи до своїх конкретних потреб та правових рамок. Важливо розуміти, що боротьба з такими злочинами потребує співпраці між країнами та постійного вдосконалення стратегій і методів.

Список використаної літератури:

1. Гарбовський Л. А. Забезпечення конфіскації грошових сум і майна, отриманих злочинним шляхом (міжнародно-правові аспекти). *Науковий вісник Національної академії ДПС України*. 2006. № 3. С. 248–255.
2. Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму від 8 листопада 1990 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
3. Лісниченко Д. В. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн щодо вилучення майна в

- кримінальному судочинстві. *European Reform Bulletin (scientific peer-reviewed journal)* (Люксембург). ISSN 2418-4209 (1) 2018. С. 40-49.
4. Ліхачов М. Сучасні можливості транскордонного розшуку активів вражають. URL: http://www.sklaw.com.ua/ukr/news/366_mikola_lihachov_suchasni_mozhливosti_transkordonnogo_rozshuku_a_ktiviv.html
 5. Старець Є.А. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2021. 317 с., с.74
 6. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.
-

Hryhorashchenko O. V. International experience of investigating criminal proceedings on illegal activities aimed at evading taxes and fees (mandatory payments)

In the conditions of the dynamic reform of the criminal procedural legislation of Ukraine, as well as the development of the practice of applying the Criminal Procedure Code of Ukraine, it is vital to study the experience of other countries and international standards. This will make it possible to optimize the national legislation as much as possible in the way of fighting crime and observing the rights and freedoms of citizens.

At the moment, the market economy of Ukraine is in a state of gradual development and dynamics, and it is foreign experience that will allow us to come to a more effective regulation of issues related to the evasion of payments to the budgets of Ukraine.

Evasion of payments to budgets is a common phenomenon in the modern world, therefore, in connection with the spread of these acts, there is a need to counteract them.

Failure to pay taxes can cause serious financial losses for the state and violate the principles of fairness in taxation.

Investigating crimes related to non-payment of taxes is an important component of the fight against economic crimes and ensuring the financial stability of the state. Knowledge and application of international experience can help countries improve their methods of investigation, identification of offenders and punishment of the guilty.

Investigating tax crimes in the US is an example of a comprehensive approach involving specialized agencies, technology, international cooperation and public education. These practices can be useful for other countries in improving their system of combating tax evasion and tax crimes.

In developed countries (USA, Canada, Great Britain), financial investigations are a separate field of knowledge and practice in the use of economic knowledge in combating crime with a financial component.

Each country can adapt the general principles to its specific needs and legal framework. It is important to understand that the fight against such crimes requires cooperation between countries and constant improvement of strategies and methods.

Key words: *international experience, financial investigations, USA, National Security Agency, tax evasion, financial information, analysis, organized crime.*